

Оригинални научни рад
УДК: 930.9:003.341(=124'02)(497.6)
904"652"(398)
doi: 10.5937/zrffp52-36021

БИЉЕШКЕ О АНТИЧКОМ СТАНОВНИШТВУ СА ПОДРУЧЈА *DILUNTO* (НЕКОЛИКО ПРИМЈЕРА СА ЈУГА ПРОВИНЦИЈЕ ДАЛМАЦИЈЕ)

Глигор М. САМАРЦИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју

¹ gligor.samardzic@pr.ac.rs / gligorijas@yahoo.com

Рад примљен: 23. 1. 2022.

Рад прихваћен: 28. 3. 2022.

БИЉЕШКЕ О АНТИЧКОМ СТАНОВНИШТВУ СА ПОДРУЧЈА *DILUNTO* (НЕКОЛИКО ПРИМЈЕРА СА ЈУГА ПРОВИНЦИЈЕ ДАЛМАЦИЈЕ)²

Кључне речи:
провинција
Далмација;
Dilunto / Столац;
епиграфски
споменици;
домаће
становништво;
Италици.

Сажетак. У раду се презентују подаци о становништву са југа провинције Далмације (*Dilunto* / Столац). Освајање Илирика и образовање провинције Далмације довело је не само до територијалних већ и до етничких промјена. У долини Брегаве (*Dilunto* / Столац) у римском периоду, поред домаћег становништва, живјели су и досељени римски грађани (*cives Romani*), а продирању римске културе и цивилизације на ово подручје, као и римског начина живота највише су допринијели Италици. Они су са собом донијели све тековине римске цивилизације, која је на различите начине продирала међу домаће становништво. Епиграфски споменици, разноврсни археолошки налази и наративни извори донекле освјетљавају ове токове на југу провинције Далмације.

² Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-68/2022-14/200184).

Подручје Дилунтума (југ провинције Далмације) у предримском периоду улазило је у оквире Илирске краљевине. Римљани су ове области Балканског полуострва освојили током ратова вођених од III вијека прије н. е. до почетка I вијека н. е. Римским освајањем источне обале Јадрана и његовог залеђа почетком I вијека н. е. на овај простор долазе римски трговци, колонисти и војници носећи са собом све тековине римске цивилизације, која је на различите начине и различитим путевима продирала међу старосједилачко становништво. На подручју данашње источне Херцеговине (*Dilunto* / Столац) у римском периоду – како указују епиграфски споменици – живјели су римски грађани (*cives Romani*), било досељени или они из домаће средине који су стекли римска грађанска права под царевима II и прве половине III вијека. Такође, на овом подручју је у римском периоду живјело домаће становништво које није имало римска грађанска права (*peregrini*), и то у већим насељима, а обрађивало је земљу и плаћало порез. Основни изворни подаци на којима се уопште заснивају истраживања структуре становништва римских провинција своде се готово искључиво на свједочанства епиграфских текстова (Zippel, 1877, стр. 189, 194; Marquardt/Mommsen, 1894 (Fr. T), IX, стр. 171; Riterling, 1924, стр. 1236; Вулић, 1926, стр. 54–72; Betz, 1938, стр. 5; Pavan, 1958, стр. 381, 406; Reidinger, 1956, стр. 32–66; Alföldy, 1965, стр. 168; Novak, 1965, стр. 97–101; Mócsy, 1962, стр. 547–744; Wilkes, 1969, стр. 223–252; Pašalić, 1975, стр. 376–421; Војановски, 1988, стр. 36–64, 355–359; Rendić-Miočević, 1989, стр. 135–144, 145–154, 181–189; Suić, 1991/1992, стр. 55–66; Čače, 2003, стр. 29–48; Mesihović, 2010, стр. 94–97; Mesihović, 2011, стр. 33–421; Самарџић, 2020, 165–186). О становништву на подручју Дилунтума (долина Брегаве) у римско доба свједоче епиграфски споменици.

Један натпис, нађен у Требимљи, свједочи да је Дилунтум уживао статус муниципијума. Ријеч је о надгробном споменику градског декуриона Публија Аплија Пласа, а његов текст гласи: *D(is) m(anibus) s(acrum) / P. Aplio Pl[as]/so patri pientis/[s]imo dec(urioni) m(unicipii) Dil(unti) / et M[- -]C[- -] / infelicissi/ma(e) def(unctae) an(norum) VIII (?) / P. Aplius Anni/us v(ivus) sibi et / suis fecit* (ILJug 1740. Уп. Sergejevski, 1935, стр. 17–18, Tab. IV, сл. 1;

Војановски, 1973, стр. 151; Војановски, 1977, стр. 84, бр. 7; Škegro, 1997, стр. 90, бр. 28; Šačić, 2011, стр. 177–178). На основу фине израде закључује се да се ради о споменику који је посвећен припадницима горњег слоја друштва. Из садржаја се види да је Публије Аплије Пласо, декурион муниципијума Дилунтума, припадао сталежу домаће градске аристократије. Когномени *Plasus* (OPEL III 145) и *Annius* (OPEL I 119) јесу илирски, као и гентилицијум *Aplius* (OPEL I 143), који носе отац и син. Ономастичка формула је већ римска (*tria nomina*). И. Војановски је по преномену *Publius* (OPEL I 170) претпоставио да је породица римско грађанско право стекла од цара Хадријана (117–138. године), који је имао тај преномен (Војановски, 1977, стр. 82–86). Међутим, има мишљења да поменути декурион *Publius Aplius Plassus* (Alföldy, 1969, стр. 267), који је задржао своје илирско гентилно име, није имао статус римског грађанина (Šačić, 2011, стр. 179–181). У прилог томе, наводи се како поменута дјевојчица (његова ћерка) у натпису нема латински преномен, те да је ономастичка структура њеног имена чисто илирска, што није било уобичајено за посматрани период, нарочито уколико су два претходна кољена (отац и дјед) имала римско грађанско право (Šačić, 2011, стр. 179–181). Када је посриједи претходно изнесено мишљење, ми изражавамо извјестан опрез јер ћеркино име није сачувано у потпуности па је претпоставка тешко прихватљива. На датирање споменика у другу половину II вијека упућује трочлана именска формула са преноменом и проширена консекративна формула *Dis Manibus sacrum* (Sergejevski, 1948, стр. 168; Alföldy, 1969, стр. 267; Војановски, 1977, стр. 81–82), али има и мишљења да би га требало датирати у прву половину II вијека (Šačić, 2011, стр. 179–181). Значај овога натписа огледа се у томе што је један од ријетких споменика у источној Херцеговини на коме се помиње муниципијум Дилунтум.

Како смо већ рекли, поменути натпис је пронађен на остацима мањег римског насеља (у Тредимљи) које је припадало управном подручју Дилунтума, а у коме је – по свему судећи – декурион Публије Аплије Пласо имао имање (*villa*). Његова породица, домаћег поријекла, учествовала је у управи муниципијума (Војановски, 1969, стр. 146–150; Војановски, 1977, стр. 81–82; Šačić, 2011, стр. 179–181). Претпоставља се да је Дилунтум на ранг муниципијума уздигнут за вријеме Флавијеваца (69–96. године), а на ту могућност указује један епиграфски споменик из Стоца на коме је посвједочен Тит Флавије Пласус, Блодијев син (ILJug 117). Овај припадник угледне епихорске породице вјероватно је добио грађанска права када је Дилунтуму додијељена градска аутономија (Patsch, 1900, стр. 170; Војановски, 1977, стр. 82–87; Šačić, 2012, стр. 33). Текст овог споменика гласи: *T(ito) Flavio Blodi f(ilio) / Plasso patri / pientissimo an(norum) L / et Flaviae Tattae matri / an(norum) XXXX bene meritae / et T(ito) Flavio Epicado fratri / an(norum) XII et T(ito) Flavio Laedioni / [- - -] aed(ili) IIII vir(o) i(ure) d(icundo) Naronae / [- - -] Laedio f(ilius) vivos (!) sibi et s(uis) f(ecit)* (ILJug 117).

Изгледа да су припадници локалне аристократије Дилунтума учествовали и у управљању другим градовима Далмације. На то указује натпис на коме се спомиње Тит Флавије Ледион, едил и *quattuorvir iure dicundo* у Нарони (Sergejevski, 1948, стр. 168; Војановски, 1973, стр. 151; Војановски, 1977, стр. 82–87; Šačić, 2012, стр. 144–145). Ријеч је о једном од најстаријих античких споменика из источне Херцеговине, а вријеме његовог настанка је крај I вијека н. е. У тексту натписа набројани су чланови угледне илирске, романизоване породице. Римско грађанство је по свему судећи добио *pater familias T. Flavius Blodius Plasus* док су остали чланови наслиједили његов *nomen* и цивитет. Међутим, они су, као *cognomina*, задржали своја илирска имена – *Plasus* (OPEL III 145; Alföldy, 1969, стр. 267), *Blodius* (OPEL I 117; Alföldy, 1969, стр. 166), *Tatta* (OPEL IV 109; Alföldy, 1969, стр. 305), *Epicadus* (OPEL II 119; Alföldy, 1969, стр. 193–194) и *Laedio* (OPEL III 16; Alföldy, 1969, стр. 226). То указује на очување етничке свијести о припадности племену Даорса.

Умиривање Илира у Далмацији пратило је организовано насељавање Италика и ветерана (*iussu principis*) чиме се отварао простор за романизацију домаћег становништва (Zippel, 1877; Cons, 1882; Betz, 1939; Jagenteufel, 1958; Pavan, 1958; Alföldy, 1964, стр. 167–179; Alföldy, 1965; Wilkes, 1969; Војановски, 1988; Rendić-Miočević, 1989; Škegro, 1999; Mesihović, 2011). На подручју источне Херцеговине до сада је откривен само један ветерански натпис из Дубрава код Стоца, а његов текст гласи: *D(is) m(anibus) s(acrum) / C. Fresio / Valentino / veter(ano) ex (centurione) / coh(ortis) II mil(liariae) / [Delm(atarum) - - - -] / [- - -]* (ILJug 1907). Кохорта *II milliaria Delmatarum* потврђена је 170. године у Салони, гдје је учествовала у обнови бедема (CIL III 8655=6374. Уп. Војановски, 1988, стр. 356). Д. Сергејевски и И. Војановски натпис датирају у другу половину II вијека (Sergejevski, 1934, стр. 23, бр. 35; Војановски, 1988, стр. 356). С обзиром на то да је кохорта, како се претпоставља, била стационирана на крајњем истоку Далмације, у пограничној области у околини Чачка (Alföldy, 1962, стр. 269; Wilkes, 1969, стр. 473), могуће је да се некадашњи центурион Гај Фрезије Валентин вратио у завичај.

Насељавање колониста у залеђу обале, у унутрашњости, морало је пратити програм пацификације. На основу малог броја натписа може се наслутити досељавање странаца (прије свега Италика) у унутрашњост данашње источне Херцеговине и њихово ширење долинама Неретве, Брегаве и Требишњице (Alföldy, 1965, стр. 134–144; Wilkes, 1969, стр. 223–252; Војановски, 1962, стр. 11–12; Војановски, 1977, стр. 67–98). О присуству Италика у овим крајевима већ у посљедњим деценијама I вијека прије н. е. свједочи почасна база из 36/35. године п. н. е., нађена у Тасовчићима код Чапљине. Поставила су је браћа Папији у част Октавијанову поводом његове побједе над Секстом Помпејем, сином Помпеја Великог 36.

године п. н. е. Ово је до сада најстарији писани споменик из Херцеговине (Војановски, 1969, стр. 146–150; Škegro, 1991, стр. 62). Текст натписа гласи: *Imp(eratori) Caesari divi f(ilio) / Sicilia recepta C(aius) Papius Celsu[s] / M(arcus) Papius Kanus fratres* (CIL III 14625). М. Паван наводи да су *Papii* (OPEL III 124) угледна и позната италска породица која је имала велике посједе у Нарони, Чапљини и Тасовчићима, а сматра се да је добар дио иметка стекла у трговини са Даорсима (Pavan, 1958, стр. 167; Alföldy, 1969, стр. 107; Војановски, 1969, стр. 146–150; Војановски, 1988, стр. 98; Škegro, 1991, стр. 62).

Приликом изградње Фабрике ентеријера у Стоцу 1973. године, случајно је пронађена једна надгробна стела са натписом. Сматра се да је на овом локалитету било гробље из средњег вијека па отуда и мишљење да је стела донијета са античке некрополе на Чаирима која се налазила на десној обали Брегаве. Стела је рађена у облику плоче од мекшег камена, димензија 0,75 x 0,37 x 0,11 м. Текст натписа гласи: *D(is) M(anibus) s(acrum) / Caesidio / Quadratiano / patri pientis/simo qui vixit / annos LXXX / Tertianus et / Quadratianus / filii fecer(u)nt* (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 14). Гентилно име *Caesidius* (OPEL II 19) у Далмацији се јавља на натписима из Салоне, које Алфелди сврстава (датира) у другу половину II или III вијека н. е. (Alföldy, 1969, стр. 69). Сматра се да је поменута породица Цесидијеваца поријеклом из јужне или средње Италије, одакле се доселила у Салону, те да је, тргујући или обављајући неки занат, могла доћи у Столац и у II вијеку. Такође, приликом истраживања некрополе на Царинама у Стоцу, у једном зиданом гробу је пронађена дрвена кутија у којој се налазио комплет медицинских инструмената. Уз развијену водоводну мрежу, постојање терми, као и присуство италских породица и љекара, ово указује на ондашње веће љечилиште или купатило са топлим купкама, што је у великој мјери допринијело урбанизацији овог мјеста, у чему је посебну улогу имала близина ријеке Брегаве (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 14–17).

Најпоштованије божанство у Риму и у свим крајевима гдје су се налазили Римљани – њихово врховно и главно божанство – био је Јупитер Капитолски (*Iuppiter Optimus Maximus*). Свако римско насеље на југу Далмације поштовало је његов култ. Посвета овом божанству налази се на фрагменту жртвеника, са оштећеним натписом, који је пронађен на локалитету Црквина, Ходово, Столац (Sergejevski, 1934, стр. 24–25, бр. 37; Imamović, 1977, стр. 362–363, сл. 95; Šaćić, 2011, стр. 146–147). Сачувани дио текста гласи: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) [- - -]oi / [- - -] / [- - -]* (ILJug 1910).

Други натпис на коме се појављује Јупитер Капитолски пронађен је на локалитету Тријебањ, Столац (Radimsky, 1891, стр. 191, сл. 47; Truhelka, 1892, стр. 364; Imamović, 1977, стр. 362–363, сл. 92; Šaćić, 2011, стр. 147–148). Његов текст гласи: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) [- - -] (?) / P(ublius) Ael(ius) Se[ve]/rus l[ib(en)]s / p(osuit)* (CIL III 12776). Дедикант има номен *Aelius*

(OPEL I 35), што упућује на закључак да су његови преци или он сам римско грађанство добили у периоду владавине цара Хадријана (117–138. године) или Антонина Пија (138–161. године) (Radimsky, 1891, стр. 191, сл. 47; Truhelka, 1892, стр. 364; Imamović, 1977, стр. 362–363, сл. 92; Šačić, 2011, стр. 147–148).

Трећи натпис на коме се појављује Јупитер Капитолски пронађен је на локалитету Окладе, Столац (Patsch, 1900, стр. 170–171, сл. 1; Imamović, 1977, стр. 130–131, 362, сл. 94; Škegro, 1997, стр. 90, бр. 32; Šačić, 2011, стр. 149). Његов текст гласи: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Iul(ius) Hercu(lanus) / be(ne)ff(iciarius) co(n)s(ularis) leg(ionis) / I Ital(icae)* (CIL III 14631). Конзуларски бенефицијар чије име се налази на натпису има номен *Iulius* (OPEL II 203). А. Шачић сматра да је ријеч о странцу јер је ово гентилно име најчешће код становништва поријеклом из Галије (Šačić, 2011, стр. 149), гдје је Јупитер био изузетно поштовано божанство и изједначавао се са домаћим божанствима (Imamović, 1977, стр. 131; Šačić, 2011, стр. 146–147, 149). Споменик се датира у крај II вијека (CBFIR 487). Е. Имамовић претпоставља да је сваки муниципијум на подручју Босне и Херцеговине имао један храм посвећен Јупитеру. Мада нема конкретних доказа, може се претпоставити и да је на подручју муниципијума Дилунтума постојао такав храм. Повезаност муниципалног уређења и култа овог божанства на подручју источне Херцеговине огледа се и у чињеници да су Јупитерови жртвеници нађени само у Дилунтуму (Imamović, 1977, стр. 130–131. Уп. Šačić, 2011, стр. 144).

На подручју Стоца, у близини војничких барака, нађен је епиграфски споменик посвећен Марсу (Truhelka, 1892, стр. 350, бр. 2; Patsch, 1900, стр. 171; Imamović, 1977, стр. 388–389, бр. 136; Škegro, 1997, стр. 90, бр. 30; Šačić, 2011, стр. 42–43, 142–143). Натпис гласи: *Marti Aug(usto) / T(itus) Ael(ius) Firmi(nus) b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / leg(ionis) XIII G(eminae) / v(otum) s(olvit) m(erito) l(ibens)* (CIL III 8431=CBFIR 485). Његов дедикант био је Тит Елије Фирмин, конзуларски бенефицијар легије XIV *Gemina*. Дедикант има номен *Aelius* (OPEL I 35), што упућује на закључак да су његови преци или он сам римско грађанство добили у периоду владавине цара Хадријана (117–138. године) или Антонина Пија (138–161. године). Уз Марсово име стоји епитет *Augustus*, који се често појављује на вотивним споменицима посвећеним овом божанству (Patsch, 1900, стр. 170; Imamović, 1977, стр. 146–147; Šačić, 2011, стр. 42–43, 142–143). Жртвеник се у модерној историографији различито датира. А. Шачић натпис датира у II–III вијек (Šačić, 2011, стр. 42–43, 142–143), док К. Пач сматра да је жртвеник подигнут у периоду од владавине Септимија Севера (193–211. године) до Гордијана I (од 22. марта 238. до 12. априла 238. године) (Patsch, 1900, стр. 172). Издавачи корпуса бенефицијарних натписа одлучили су се за оквирно датирање у II вијек (CBFIR 485).

Закључак

Етничку слику становништва на југу Далмације могуће је реконструисати на основу епиграфских споменика, гробова и гробних прилога. Најважније податке о античком становништву са подручја античког Дилунтума пружају епиграфски споменици и гентилна имена посвједочена на њима. Овдје су поред Илира (на локалитету Тредимља код Стоца когномени *Plasus* и *Annius* су илирски, као и гентилицијум *Aplius*) живјели и досељени Италици (локалитет Фабрика ентеријера у Стоцу, Дубраве, Тријебањ, Окладе). Досељеници су најчешће били колонисти. Римљани и мањи број Илира имали су грађанска права, што их је чинило правим и потпуним носиоцима политичког, привредног и културног живота. Њима се повјеравају магистратуре у градовима, они подижу споменике и јавне зграде.

Епиграфска свједочанства указују да је један дио становништва које је живјело на југу провинције Далмације добио римско грађанско право почетком I вијека н. е., на што указује гентилно име *Iulius* (свједочанство са локалитета Окладе у Стоцу). Највећи дио становништва из залеђа источне обале Јадрана (долине ријека Брегаве и Требишњице), тј. унутрашњости на југу провинције Далмације, добио је грађанско право за вријеме владавине цара Публија Елија Хадријана (117–138. године) или Антонина Пија (138–161. године). То се види из епиграфских споменика на којима се најчешће појављује гентилно име *Aelius* (локалитет Тријебањ код Стоца и свједочанство из Стоца). Један мањи дио становништва, уз обалу и у унутрашњости провинције, добија грађанско право за вријеме владавине Веспасијана и његових синова (римско грађанство је по свему судећи добио *pater familias T. Flavius Blodius Plasus*, а остали чланови су наслиједили његов *nomen* и цивитет – Столац). За разлику од ових парцијалних додјела грађанских права, *Constitutio Antoniana* из 212. године завршава процес увођења домаћег становништва у ред римских грађана. Зато се грађани који се јављају са гентилним именом *Aurelius* (источна Херцеговина) убрајају у најмлађе припаднике римске државне заједнице.

Скраћенице

CBFIR – Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarier Inschriften des Römischen Reiches, Stuttgart 1990.

CIL – Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini 1873.

GZM – Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo 1892, 1900, 1924, 1935, 1962, 1960/196, 1969.

ILJug – Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla 5, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1963.

Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt, Situla 19, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1978.

- Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt, Situla 25, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1986.
- OPEL – Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. I (ed. B. Lőrincz et F. Redő), Budapest 1994.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. II (ed. B. Lőrincz), Wien 1999.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. III (ed. B. Lőrincz), Wien 2000.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. IV (ed. B. Lőrincz), Wien 2002.
- RE – Paulys–Wissowa Real–Enzyklopädie der klassischen altertumswissenschaft, Stuttgart 1962.
- VAMZ – Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb 1991/1992.

Извори

- Corpus Inscriptionum Latinarum (1873). *Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae*. Berolini: Borussicae editum, ed. Th. Mommsen, Voll. III.
- Egon Schallmayer, Kordula Eibl, Joachim Ott, Gerhard Preuss, Esther Witkopfl (1990). *Der römische Weihebezirk von Osterburken I*. Stuttgart: Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer Inschriften des Römischen Reiches.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum (1994). Vol. I, Ed. B. Lőrincz et F. Redő, Budapest.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum (1999). Vol. II, Ed. B. Lőrincz, Wien.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum (2000). Vol. III, Ed. B. Lőrincz, Wien.
- Onomasticon provinciarum Europae Latinarum (2002). Vol. IV, Ed. B. Lőrincz, Wien.
- Šašel, A. et J. (1963). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 5, Narodni muzej Slovenije.
- Šašel, A. et J. (1978). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 19, Narodni muzej Slovenije.
- Šašel, A. et J. (1986). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 25, Narodni muzej Slovenije.

Литература

- Вулић, Н. (1926). Далматинско-паномски устанак од 6–9. г. по Хр. *Глас СКА*, СХХI, 55–72.
- Самарџић, Г. (2020). Биљешке о путној станици и насељу Dilunto. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, L (2), 165–186.
- Alföldy, G. (1964). Veteranendekduktionen in der Provinz Dalmatien. *Historia*, 13, 167–179.
- Alföldy, G. (1965). *Bevölkerung und Gesellschaft in der römischen Provinz Dalmatien*. Budapest: Mit einen Beitrag von Andras Mócsy, Akademiai kiado.
- Alföldy, G. (1969). *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*. Heidelberg: Carl Winter UNIVERSITÄTSVERLAG.

Биљешке о античком сјановнишћу са подручја Dilunto (Неколико примјера са јуја провинције Далмације)

- Betz, A. (1938). *Untersuchungen zur Militargeschichte der romischen Provinz Dalmatien*. Baden Bei – Wien: Abhandlungen des archaologisch-epigraphische Seminars der Universitat Wien, Neu Folge, III Heft, Rudolf M. Rohrer.
- Bojanovski, I. (1962). Arheološki spomenici u dolini Trebišnjice. *Naše starine*, VIII, 11–13.
- Bojanovski, I. (1969). Mogorjelo – rimsko Tures. *GZM u Sarajevu*, XXIV, 137–163.
- Bojanovski, I. (1973). Rimska cesta Narona – Leusinijum kao primjer saobraćajnog kontinuiteta. *Godišnjak ANUBiH*, X, CBI knj. 8, 137–187.
- Bojanovski, I. (1977). Rimski natpisi iz doline Trebišnjice. *Tribunia*, 3, 67–98.
- Bojanovski, I. (1988). *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: ANUBiH Djela knj. LXVI, CBI knj. 6, ANUBiH.
- Cons, H. (1882). *La province romaine de Dalmatie*. Paris: Présentée à la Faculté des Lettres de Paris.
- Čaće, S. (2003). Ime Dalmacije u 2 i 1 st. prije krista. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 40 (27), 29–48.
- Imamović, E. (1977). *Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Jagenteufel, A. (1958). *Die statthalter der romischen Provinz Dalmatia von Augustus bis Diokletian*. Wien: Schriften der Balkankommission Antiquarische Abteilung, XII, Osterreichische Akademie der Wissenschaften.
- Marquardt, J. & Mommsen, T. (1894). *Manuel des antiquites romaines*. Paris.
- Mesihović, S. (2010). Podjela provincije Ilirik. *Pregled – časopis za društvena pitanja*, LI (2), 87–100.
- Mesihović, S. (2011). *Rimski vuk i ilirska zmija – Poslednja borba*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Mócsy, A. (1962). Pannonia. *RE Suppl.*, IX, 547–744.
- Novak, G. (1965). Questiones Epidauritanae. *Rad JAZU*, 339, 97–140.
- Pavan, M. (1958). *Ricerche sulla provincia romana di Dalmazia*. Venecia: Memorie dell' Istituto veneto di scienze lettere ad arti Venezia classe di scienze morali e lettere, Vol. XXXII.
- Patsch, C. (1900). Nove rimske epigrafske tečevine iz Bosne i Hercegovine. *GZM u BiH*, XII, 169–193.
- Pašalić, E. (1975). *Quaestiones de bella dalmatico pannonicoque*. Sarajevo: Sabrano djelo.
- Radimsky, V. (1891). Bišće polje kod Mostara. *GZM u BiH*, III, 159–192.
- Reidinger, W. (1956). Die Stathalter des ungeteilten P. und Oberpannoniens. *Antiquitas*, I, 32–66.
- Rendić-Miočević, D. (1989). *Iliri i antički svijet*. Split: Ilirološke studije.
- Ritterling, E. (1924). Legio. *RE*, XII, 1541.
- Sergejevski, D. (1935). Iz rimske arheologije. *GZM u BiH*, XLVII, 17–22.
- Sergejevski, D. (1948). Rimska cesta na Nevesinjskom polju. *GZM u BiH*, III, 43–62.
- Suić, M. (1991/1992). Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista. *VAMZ*, 3 sv. XXIV–XXV, 55–66.
- Šačić, A. (2011). *Antički epigrafski spomenici istočne Hercegovine* (magistarski rad u rukopisu). Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Škegro, A. (1991). Antička ekonomika u Bosni i Hercegovini. *Godišnjak istoričara Bosne i Hercegovine*, XXIX, CBI knj. 27, 53–161.
- Škegro, A. (1997). Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae. *Opuscula archaeologic*, 21, 85–116.

- Škegro, A. (1999). *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Truhelka, Č. (1892). Prilozi rimskoj arheologiji Bosne i Hercegovine. *GZM u BiH*, IV, 350–365.
- Wilkes, J. J. (1969). *Dalmatia*. London: University of Birmingham.
- Zippel, G. (1877). *Die romische Heerschaft in Illurien bis auf Augustus*. Leipzig: ed. B. Teubner.

Gligor M. SAMARDŽIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of History

Notes on the Ancient Population from the Area of *Dilunto* (A Few Examples from the South of the Province Dalmatia)

Summary

The paper presents data on the population from the south of the province Dalmatia (*Dilunto* / Stolac). The conquest of the Illyrians and the education in the province of Dalmatia led not only to territorial but to ethnic changes as well. As shown by the epigraph statues from the valley of the Bregava (*Dilunto* / Stolac), the locals, during the Roman rule, lived together with the Romans who came to the area (*cives Romani*). A stronger influence of the Roman culture and civilisation, as well as lifestyle, was mostly pronounced by the Italic peoples, as highly significant contributors. They brought with themselves all the achievements of the Roman civilisation, which influenced the locals in various ways. Epigraph statues, various archeological findings and oral sources shed light to a certain degree on all these facts in the south of the province Dalmatia.

Keywords: the province Dalmatia; *Dilunto* / Stolac; epigraph statues; local population; the Italic peoples.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).